

KÖZGAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY

IX. évfolyam

6. szám

1933. június

Hitelezési csalás és hitelezői érdeket veszélyeztető cselekmény.

(A Reichsgericht gyakorlatából.)

Beck Salamon a Polgári Jog VIII. évf. 276—279. oldalain egy kúriai ítélet példáján szemlélteti a többszemélyes érdekviszonyoknak a jog általi honorálását a kétszemélyes magánjogi szemlélet válságát. A felhozott példa egyébként Beck szervezetlen közösségi eszmemenetének is érdekes megmintázása lehetne.

György Ernő „A válságjog kialakulása” című munkájában (78. s köv. old.) a Reichsgericht egy ítélete kapcsán arra az elvi megállapításra jut, hogy a jogban egy ügyleti intervencionizmus van kialakulóban, amely, — a kényszeregyesség és csőd esetén kívül is a hasonló helyzetben levő, — bár egymással ügyleti viszonyban nem levő felek között építi ki a közösség kapcsolatait.

Alább megbeszélés tárgyává kívánjuk tenni a György által már megbeszélés tárgyává tett és a Reichsgericht egy másik ítéletét (1932. ápr. 9. IX. tan. Amtliche Sammlung S. 247—60. és ugyane napról, ugyane tanács Amtliche Sammlung 293—299.; l. mindkét ítéletet: Reichsgerichtsentscheidungen in kurzen Auszügen, herausgegeben vom Deutschen Richterbund; Zivilsachen Band 136.)

Mindkét ítélet szóba jövő tényállása azonos. Két gyárnak a pénzhitelezői jelentős hiteleket nyújtottak. Ennek ellenében ingatlanokra jelzálogjogot szereztek, a részvények felét zálogba vették, a berendezést, nyersanyagokat, fél- és készgyártmányokat maguknak biztosítéskül lekötötték, az eladásokból befolyó összegek a pénzhitelezőkhöz folytak be, az eladott ingóságok helyébe jutó ingók a pénzhitelező tulajdonaivá váltak, az árúkövetelések havonta a könyvekben a pénzhitelezőknek elzálogosítottak, úgy hogy a gyár joga a valóságban egyedül arra terjedt, hogy saját nevében ügyleteket köthessen. A gyár csődbe jutott, a többi hitelező mindkét esetben a pénzhitelezőket perli kártérítésre.

A Reichsgericht öt tényállást állapít meg, amely jogot ad kártérítésre.

1. A csődelhuzás esete, amikor a külön biztosított hitelező a saját érdekében, a többi hitelező hátrányára visszatartja az adóst a viszonyai által egyébként indokolt csődkéreléstől, pl. elégtelen, de az adós gazdasági haláltusáját meghosszabbító hitelnyújtással.

2. A biztosítékot szerzett fél oly mértékben köti meg mozgási szabadságában az adóst s egyidejűleg kizsákmányolja, hogy üzlete tönkre megy s csődöt kénytelen kérni. (Kizsákmányolás, elsorvasztás, Aussaugung.)

3. A függőségnek oly mértéke, amely mellett az adós semmi egyéb, mint a biztosítékot szerzett fél ügyvezető szerve, minden haszon a biztosítékot szerzetté, minden veszteség az adósé. (Csendes társasági viszony, részesedés.)

4. A biztosítékot szerzett fél tévedésbe ejt harmadik hitelezőket s közvetve hitelnyújtásra ösztönöz, hogy elhallgatja, hogy az adós a nyújtott biztosítékok folytán hitelképtelenné vált (hitelvezési csalás).

5. A nyújtott biztosítékok terjedelme és szövevényessége azt a — biztosítékszerző által számításba vett veszélyt rejtjében, hogy későbbi mitsem sejtő hitelezők károsulnak, anélkül, hogy az adós valamely büntetendő csalást követett volna el. (Hitelezők veszélyeztetése.)

Különösképen megbeszélést kíván ezen öt tényállásból az utolsó kettő úgy a fent érintett abból a szempontból, hogy a hitelnyújtó és igénybevevő jogviszonya minő kihatással van a többi hitelezői érdekekre, mint abból a szempontból, hogy mennyiben illenek bele e tényállások fennálló jogrendszerünkbe.

I. Az utóbbi szempontból mindkét tényállás közös vonása az, hogy a hitelezők bizonyos a hitelnyújtás szempontjából jelentős tények elhallgatása által károsulnak.

Kit terhel és meddig terjed a forgalmi életben ez a közlési köteletség?

Mindenekelőtt és kétségtelenül az adóst. Téves volna azonban oly általános szabályt felállítani, hogy a hitelt igénybevevőt általános, az összes számbajöhető viszonyaira kiterjedő felvilágosítási kötelezettség terheli. A hitelnyújtónak is megvan a maga tudakozódási s körültekintési kötelezettsége. *Az adósna felvilágosítási kötelezettsége ott kezdődik és végződik, hogy felhívásra viszonyai tekintetében az igazat tartozik közölni.* (Hasonlóan: Alfred Werner, Düringer Hachenburg: Handelsgesetzbuch IV. Band S. 148.) Ezen túlterjedő kötelezettsége csak egy van: *Tartozik a hitelezőt felvilágosítani, ha nyilvánvaló, hogy az a viszonyai tekintetében tévedésben van.* Az adóst terhelő e kötelezettségek megsértése jogi következményei a meg-

tévesztés és tévedés jogi kategóriáival fennálló jogrendszerünk szerint orvosolhatók.

Nehezebb a kérdés a hitelnyújtó oldalán. Kétségtelen, hogy a mi gyakorlatunk is megnehezítette az utolsó két évtizedben a hitelezői pozíciót. Mai jogunk szerint ezt Almási abban foglalja össze a kárenyhítő köteleesség fejtegetése kapcsán, hogy „a hitelező joggyakorlása köteleességi elemeket kapott, amelyek annak feltételeit az adós érdekében megszigorították. Ezek az altruisztikus alapú köteleességek kétségtelenül *jus publicum* jellegével bírnak.” Mai bírói gyakorlatunk a *jus publicum*-ban gyökeredző oly köteleességi elemeket, amely a hitelezőt nemcsak az adóssal szemben, de a hitelezőtársakkal szemben is terhelné, csak igen korlátozottan ismer (kényszeregyességet vagy csődöt közvetlenül megelőző jogszerzés, ingatlanokon való jogszerzés korlátozottsága moratoriális rendelkezések alapján stb.) Ezek a szórványosan jelentkező köteleességi elemek sem közlési kötelezettségben állanak, hanem a közös veszélyviselésben. A hitelezőnek hitelezőtársaival szemben fennálló általános közlési kötelezettségét nem ismerhetjük el. Ha azonban ily közlési kötelezettség nincs is, mégis van egy elhallgatási tilalom. Ez az elhallgatási tilalom azonban nem több, mint a minden joggyakorlásnál kötelező jóhiszemű és tisztességes eljárás.

Kétségtelen a mondottakból, hogy a hitelezők mai jogunk rendszerében nem állanak egymással oly jogi kapcsolatban, amely őket egymás irányában közlési kötelezettséggel terhelné.

Kétségtelen azonban, hogy élő jogunk rendszerében is a csőd és a kényszeregyesség azok a stádiumok, amelyek a közlési kötelezettség szempontjából is változtatnak a hitelezők egymásközi viszonyán.

Kényszeregyesség esetében a hitelezőket hitelezőtársaik bejelentett követelése tekintetében kifogásolási jog illeti, amelyet a vagyonfelügyelőn keresztül gyakorolnak. E kifogásolási jog által a hitelezők egymás irányában is nyilatkozási és közlési kötelezettségben állanak.

Különösen jelentkezik ez a nyilatkozási és közlési kötelezettség a 850/1931. M. E. sz. rend. alapján fogantatott értékesítési eljárás során, ami nem egyéb, mint a hitelezők követeléseinek tekintetében a végleges státusz megállapítása s a követelések arányosítása alapján kielégítése. Ez eljárásban a hitelezőknek egymás irányában közlési kötelezettsége — közvetve a felosztó szerv és a vagyonfelügyelő útján — érvényesül.

A csődtörvény 139. §-a szerint a felszámolási tárgyalásnál jelenlevő hitelezők mindegyike, kiknek követelése valódinak elismertetett, vagy a szenvedő állapotban előfordul, a többi követeléseknek úgy a valódiságát, mint osztályozását megtámadhatja.

Kétségtelen, hogy ez a rendelkezés a közlés kikényszeríthetésének fegyverét adja a hitelező kezébe hitelezőtársával szemben.

A közlési és nyilatkozási kötelezettségnek a hitelezői oldalon fenforgó s általános szabályként állított hiánya mindenestre nagy változást szenvedett azáltal, hogy az 1931. év óta jelentkező gazdasági jelenségek csőd és kényszeregyesség esetén kívül is a hitelezőket a közös nyomorúság közösségébe szervezték s jogot adtak nekik egymás irányában, hogy közlésre, nyilatkozásra szorítsák egymást. (L. pl. a fedezeti elvet megvalósító 5610/1931. M. E. sz. rend. 22. és 23. §§-ait.)

A csőd és kényszeregyesség során jelentkező az a szükségesség, hogy a hitelezők egymásra tekintettel legyenek, a végrehajtási eljárás során jelentkező az a kényszerítő körülmény, hogy a hitelezők a korlátozott fedezeti alap folytán egymást a multhatatlanul szükségesség határáig kontrolálhassák s a német joggyakorlatnak az az iránya, hogy a hitelezők nem csupán a hitelnyújtás időpontjában, de annak tartama alatt is tekintettel és figyelemmel legyenek egymásra, teljesen azonos gazdasági és jogi alaphól táplálkoznak. Az egyforma gazdasági érdeküknek jogi egyenlősítése iránti törekvésből, a közös gazdasági sorsnak, a gazdasági alap elégtelenségének, közös jogi sorssá való átváltoztatása iránti törekvésből.

Amikor tehát a német joggyakorlat közlési és nyilatkozási kötelezettséget állapít meg a hitelezői pozícióban levők között egymás irányában, akkor csak egy lépéssel előre jutott azon az úton, amelyen a mi jogfejlődésünk gazdasági tények elengedhetetlen konzekvenciájaképpen már halad.

Az igen lényeges különbség a közlési és nyilatkozási kötelezettség tekintetében a magyar és a német ezidőszerinti jogi helyzet tekintetében az, hogy a mi jogunk a szabály megsértése esetére nem ad közvetlen jogigényt az ezen közösségbe kerülőknek egymással szemben a *közlési köteleesség megsértése miatt*.

Hogy jogunk ezt a lépést tudatosan nem tette még meg, arra ismét csak a kényszeregyességi rendelet szolgáltatja a legvilágosabb példát.

Annál a közösségnél fogva, amelybe a hitelezők a k. e. során kerülnek, természetesen adódnék, hogy olyan hitelezői cselekmények, amelyek a hitelezői közösség érdekét sértik, pl. superquóta, az összhitelezők javára a superquótát nyert hitelezővel szemben hitelezői oldalról megtámadhatók és kikövetelhetők legyenek. A k. e. r. 95. §-a evvel szemben úgy rendelkezik, hogy ily címen az egyesség csak a megtámadó hitelező és az adós közti jogviszonyban hatálytalanítható s a megtámadás harmadik személyekre, hitelezőkre még közvetve sem hat ki.

Jelenlegi jogszabályaink és bírói gyakorlatunk tehát nél-

külözi a szabályt, amely a hitelezői közösségben az azonos érdekvizonyban állóknak egymás elleni jogi igényt biztosít.

II. Kézenfekvő kérdés, hogy a fenti 4. és 5. alatt érintett tények tekintetében kívánatos-e, hogy oly jogi tényeknek minősíttessenek, amelyek kártérítési kötelmet szülnek?

Ami a hitelezési csalás 4. alatt adott meghatározását illeti, azt a fenti ítéletek egyike oda szabatosítja, hogy: a biztosítéknyújtó részéről a hitelezési csalásban való részvétel csak akkor forog fenn, ha az adóst a későbbi hitelnyújtó rosszhiszemű megtevésztésére reábirta, vagy oly cselekményekkel segítette a későbbi hitelnyerés tekintetében, amelyek a biztosítékok pusztakikötésén és megszerzésén túlmennek. Ez világos beszéd volna, s a mi jogunk szempontjából is megadná a kártérítési igényt a fentiek szerint megtevésztett hitelezőnek az őt tévedésbe ejtő hitelezővel szemben. A második fent idézett ítéletből kitűnik azonban, hogy a szándékos károkozásnak ez a közvetlensége a kártérítési igény szülemléséhez nem szükséges. Önmagában a kizsákmányolás (Knebelung) sem nem szükséges, sem nem elégséges kártérítési igényhez eme ítélet szerint. A kártérítési igényt az szüli, hogy a bank ismerte a vállalkozó hitelképtelenségét s ennek ellenére további hitelt nyújtott neki, ami — általa (a bank által) felismerhetőleg csak pillanatnyi megkönnyebbülést jelentett az adósnak, de megakadályozta, hogy a hitelképtelenné válása felismerhető legyen. Tehát a hitelezési csalás abban nyilvánul, hogy a bank egy általa felismerhetően objektíve jogellenes ténnyel: hitelnyújtás hitelképtelen személynek, drapériát von a többi hitelező szeme elé, amely mögött a biztosítékok érvényesítésével elvonja a fedezeti alapot a többi hitelezők elől. Meggyőződésünk szerint kettős feltételt kell állítania annak a gyakorlatnak, amely ezt a cselekményt kártérítési jogalappá kívánja tenni: a) az okozati összefüggést meg kell kívánni a bank részéről történő hitelezés és a többi hitelező károsodása között; b) meg kell kívánni, hogy a bank a rendes tapasztalati tények alapján, a közönséges élettapasztalatok szerint számolt legyen avval a következménnyel, hogy a hitelezők károsodnak. Ez minden olyan esetben feltételezhető, amikor a bank a nyert biztosítékok természeténél fogva teljes betekintést és áttekintést nyert az adós viszonyaiba.

III. A hitelezési csalási cselekménynek leglényegesebb eleme a fenti német gyakorlat szerint a hitelezők közvetlen vagy közvetett megtevésztésre. Az 5. alatt ismertetett hitelezői érdeket veszélyeztető cselekmény ellenben megtevésztési elemet nem foglal magában. A tényállást az idézett ítéletek úgy foglalják össze, hogy valamely hitelező túlzott és átláthatatlan biztosítékok által, melyet az adós egy másik hitelezőjének nyújt, veszteséget szenved s a biztosítékszerző a másik hitelező ezen bekövetkez-

hető veszteségét, mint nem csupán távoli lehetőséget számításba vette.

Ezt a gyakorlatot kétségtelenül helytelennek s nem kívánatosnak tartjuk. Ez a gyakorlat súlyosabb kötelességet ró a hitelezőre hitelező társa irányában, mint az adósra hitelezője irányában. Helyesebben a hitelezőre hárítja azt a nyilatkozási kötelezettséget, amely az adóst terhelné. Továbbá olyan állandó szemmel tartási, beavatkozási kötelezettséget ró a biztosítékot nyert hitelezőre, amit nem indokolnak az egyébként mértéken túl nyert biztosítékai sem. Végül pedig olyan rizikóviselést rak a hitelező bank vállaira, amelyet az viselni nem tud, mert az esetek legtöbbszörében nem a biztosítékszerzés időpontjában, hanem egy jóval későbbi időpontban válik nyilvánvalóvá, hogy a biztosítékok túlzottak és átláthatatlanok voltak.

IV. Az elmondottak azt a következtetést engedik, hogy a német gyakorlat ingoványos talajon jár, amikor a hitelezőnek hitelező elleni fent vázolt kártérítési igényét kifejleszti. A mi gyakorlatunknak egyelőre nincs oka, hogy ezt a gyakorlatot kövesse.

Dr. Huppert Leo.

Telepítés.

Magánjogi rendszerünk viharzaggatta sáncai előtt ismét földbirtokpolitikai törekvések gyülekeznek. Bár e pillanatban fehér zászlót lengetve, a magántulajdoni jog teljes tiszteletben tartásának vezérigéjével kérnek is bebocsáttatást, nem csoda, hogy az imént lezajlott földreform tapasztalatai után minden meggyőződéses magánjogász aggódva és bizalmatlankodva fogadja felvonulásukat.

A földreform hiábavaló erőpazarlásnak bizonyult. Feladatát meg nem oldotta. A magántulajdoni jogrend biztonságában megrendített hitet, az életképes mezőgazdasági üzemegységek megbontásából származó gazdasági kárt, a megfogytakozott munkalehetőségek okozta szociális bajokat nem kárpótolta és nem ellensúlyozta a földhözjuttatás nyomán támadó új élet, gazdasági virágzás és társadalmi értékű meglegedés, ellenkezőleg a természet rendje szerint egymásra utalt agrár osztályok nagy izgalmakkal, sok áldozattal járó mesterségesen megszervezett összecsapásából egyik oldalon a megítélt, de be nem hajtható megváltási ár követelésekre, másik oldalon az életképtelen, agyonterhelt törpe birtokok megfizethetetlen tartozásaira támaszkodó általános békétlenség, kielégítetlenség és elkeseredés maradt vissza.

Aki a földdel és a föld népével érintkezésben áll, érezte és tudta, hogy a meddő földreform után új földbirtokpolitikai